

Prof. n. dr hab. Bogumił Szmulik
Katedra Prawa Konstytucyjnego Porównawczego
i Współczesnych Systemów Politycznych
Wydział Prawa i Administracji UKSW w Warszawie

Warszawa dn. 13 maja 2015

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani magister Małgorzaty Babuli: „Wpływ ubezwłasnowolnienia na sferę konstytucyjnych wolności i praw jednostki”, (maszynopis), ss. 182

Praca Doktorska Pani Magister Małgorzaty Babuli pt. *Wpływ ubezwłasnowolnienia na sferę konstytucyjnych wolności i praw jednostki* podejmuje istotną społecznie problematykę, która rzadko jest przedmiotem analiz w doktrynie prawa konstytucyjnego. W naukowym spojrzeniu na tą kwestię dominują przedstawiciele prawa cywilnego, prawa rodzinnego czy takich nieprawniczych gałęzi - jaką jest socjologia. Znajduje to swoje odbicie w literaturze, na której opiera się Autorka pisząc swoją pracę. Praca Doktorantki nie jest jednak jedynie ujęciem tematu dotychczas gruntownie nie zbadanego w rodzimym prawie konstytucyjnym, ale jest także tematem ważnym z praktycznego punktu widzenia. Praca Autorki zasługuje na uznanie za jej interdyscyplinarny charakter. Pani Magister zasadniczo swobodnie porusza się w swej pracy na pograniczu wielu dziedzin prawa. Znaczenie podjętego tematu wynika z tego, że ubezwłasnowolnienie orzekane przez sąd cywilny znacząco wpływa na możliwość wykonywania przez jednostkę jej wolności i praw. Temat ten ma szczególne znaczenie także z punktu widzenia wykonywania przyznanych przez ustawę zasadniczą praw politycznych. Bowiem nawet częściowe ubezwłasnowolnienie pozbawia jednostkę czynnego i biernego prawa wyborczego. Także wtedy, gdy jest to ubezwłasnowolnienie częściowe spowodowane np. uzależnieniem od hazardu czy alkoholizmem.

Zanim przejdę do dalszej części należy poświęcić kilka uwag określeniu przez Autorkę tematu jej rozprawy. W brzmieniu przyjętym przez Doktorantkę sugeruje on, że w pracy potencjalny Czytelnik znajdzie szerokie rozważania prawno-porównawcze. Liczne odwołania do praktyki innych państw. Tymczasem praca poświęcona jest wyłącznie

rozwiązaniom prawnym obowiązującym obecnie w Polsce, i w niewielkim tylko zakresie propozycjom zmian zaproponowanym przez Komisję Kodyfikacyjną. W moim przekonaniu taki rozdział prawnoporównawczy podniósłby - i tak już znaczącą - wartość naukową przedstawionej rozprawy. Tak więc dla dokładności należałoby postulować doprecyzowanie tematu dysertacji doktorskiej przez dodanie słów "w Polsce".

Autorka podejmując problematykę z pogranicza prawa konstytucyjnego i innych gałęzi prawa jednocześnie pokazała, że można prowadzić wywód na taki temat w sposób jasny. Praca jest napisana dobrym językiem polskim. Doktorantka odwołuje się w niej także do przykładów z praktyki orzeczniczej, co plastycznie obrazuje Czytelnikowi problemy obecne w tej dziedzinie. Od strony technicznej oceniana rozprawa doktorska została przygotowana niezwykle starannie. Praktycznie nie można w niej zauważyć literówek. Przypisy do rozprawy - osiemset sześćdziesiąt dwa (862) - zostały sporządzone w sposób bardzo dokładny i wyczerpujący. Autorka należycie udokumentowała przywołane przez siebie przykłady, dane czy poglądy. Jednocześnie w wielu miejscach zaznaczała swoje własne stanowisko w omawianych sprawach. W szczególności uczyniła to w rozdziale V rozprawy doktorskiej.

Dysertacja doktorska podzielona została na pięć rozdziałów. Oprócz tego zawiera także wykaz skrótów, wstęp, oraz podsumowanie, jak też wykaz wykorzystanych źródeł (literatura, źródła prawa, orzecznictwo, źródła internetowe) oraz aneks. Układ i kolejność tychże rozdziałów nie budzą zasadniczych zastrzeżeń. Także ich wzajemne proporcje i objętość odpowiadają potrzebom wynikającym z podjętych w nich zagadnień. Pewnym minusem rozprawy jest brak podsumowań kończących poszczególne rozdziały. W każdym wypadku pomagają one (także Autorowi) w porządkowaniu poczynionych uwag i obserwacji. Zaś szczególnie istotne może być przy podejmowaniu problematyki, która nie była dotąd analizowana z punktu widzenia prawa konstytucyjnego.

Tym niemniej można tu poczynić drobne uwagi. Pewne wątpliwości budzi poświęcenie zagadnieniu wolności i praw politycznych osób ubezwłasnowolnionych liczącego jedynie 6 stron Rozdziału III. Tymczasem z punktu widzenia prawa konstytucyjnego, właśnie to zagadnienie posiada szczególną wagę - i z pewnością zasługuje na szerszą refleksję. Pewien niedosyt powoduje także brak wyodrębnienia w tym rozdziale podrozdziałów.

Pracę otwiera *Wstęp*, w którym Autorka doktoratu szeroko zaprezentowała przyczyny podjęcia tego tematu badawczego. Jako główną siłę sprawczą Pani Magister wskazała "zainteresowania oscylujące wokół psychiatryczno - pedagogicznych aspektów nieprzystawania społecznego [...]". Celem pracy w ujęciu Doktorantki jest "egzemplifikacja zakresu ingerencji ubezwłasnowolnienia w sferę życia człowieka, w procesie analizy wpływu ubezwłasnowolnienia na funkcjonowanie jednostki [...]". Drugi celem, jest jak można wywnioskować, wypełnienie luki istniejącej w literaturze prawnokonstytycyjnej. Poza wymienionymi Autorka nie wskazała żadnych innych celów swojej rozprawy doktorskiej. Tym niemniej można wskazać, że względu na zbliżoną do codziennego życia problematykę rozprawy, że celem Autorki było również ustalenie dyrektyw wpływających z Ustawy Zasadniczej odnośnie statusu prawnego osoby ubezwłasnowolnionej (zarówno częściowo jak i całkowicie).

Odnośnie hipotez Pani Magister Małgorzata Babula nie wyodrębniła we *Wstępie* takiej części, stąd też nie wskazała ani głównej hipotezy pracy, ani też tez cząstkowych swej dysertacji. Można jednakże uznać, że zasadniczą hipotezą Autorki jest uznanie, że obecne regulacje prawne nie są doskonałe: "Niektóre budzą wątpliwości, inne sprzeciw. Analogicznie jest z proponowanymi przez ustawodawcę nowelizacjami. Niektóre z nich są według mnie zasadne, inne rodzą szereg pytań". Wątek ten Autorka zaplanowała rozwinąć (i wywiązała się z tego) dopiero w Rozdziale V - Wnioski *de lege ferenda*.

Pani Magister Małgorzata Babula nie wymieniła wprost wykorzystanych w pracy metod badawczych. Jednakże ze względu na podjęty temat można stwierdzić, iż Autorka posłużyła się w szczególności metodą deskrypcyjną tj. egzegezą tekstu prawnego oraz analizą literatury naukowej i wybranego orzecznictwa Sądu Najwyższego.

Należy zaznaczyć, że w przedstawionej rozprawie nie została wykorzystana metoda porównawcza. Doktorantka nie zdecydowała się na odrębny rozdział prawnoporównawczy poświęcony rozwiązaniom w zakresie ubezwłasnowolnienia w innych państwach i ich wpływowi na wykonywanie konstytucyjnych praw i wolności. Na takie rozwiązanie pozwalałoby aktualne ujęcie tematu pracy. Brak również metody historyczno-prawnej Tym niemniej należy podkreślić, że w przypadku wykorzystanej w pracy metody badawczej Doktorantka w sposób przekonujący wykazała, iż zna tą metodę i w sposób właściwy, wymagany do kandydata na doktora nauk prawnych umie się nimi posługiwać.

Pracę doktorską rozpoczyna Rozdział I: *Zagadnienia wprowadzające*. Rozdział ten składa się jakby z dwóch części. Pierwszą z nich Doktorantka poświęciła przybliżeniu znanej prawu cywilnemu instytucji ubezwłasnowolnienia. Przedstawiono tu zasadność obecności takiej instytucji w systemie obowiązującego prawa, przewidziane przez prawo przesłanki, cel prawny tej instytucji, a także podmioty uprawnione do wnioskowania o ubezwłasnowolnienie. Druga część tego rozdziału stanowi uzasadnienie ubezwłasnowolnienia, jako środka ochrony godności człowieka. Przy czym w tej części Autorka skupiła się głównie na pokazaniu znaczenia samej zasady godności człowieka, tylko pobocznie wskazując, w jaki sposób instytucja ta może służyć ochronie tej zasady - choć nie ulega wątpliwości, że takiemu celowi służy. W dalszej części Pani Magister odnosi się do zawartej w Konstytucji RP klauzuli limitacyjnej, pozwalającej na ograniczenie gwarantowanych przez Konstytucję praw i wolności człowieka i obywatela.

Dalsza część, rozdziały II - IV poświęcone zostały analizie wpływu ubezwłasnowolnienia na poszczególne konstytucyjne prawa i wolności (osobistym, politycznym oraz ekonomicznym, socjalnym i kulturalnym). Rozdział II: *Wolności i prawa osobiste osób ubezwłasnowolnionych*. otwiera rozważania od ukazania znaczenia pryncypiów wolności jako determinantów działań jednostki i państwa. W kolejnych podrozdziałach Autorka skupiła się na poszczególnych prawach osobistych jednostki w kontekście ubezwłasnowolnienia. Wyróżnić można tu ich trzy grupy. Zasadnicze rozważania obejmujące większość rozdziału dotyczą zdolności osoby z zaburzeniami psychicznymi do udziału w procesie sądowym (ponad połowa objętości rozdziału). Pani Babula podjęła tu zagadnienia zarówno procesu karnego jak też cywilnego. Pozostałą część poświęcono problematyce decydowania przez ubezwłasnowolnionego o swoim życiu osobistym oraz o zakresie władzy rodzicielskiej takich osób.

Rozdział III zatytułowany: *Wolności i prawa polityczne osób ubezwłasnowolnionych* jest to jak już wspomniałem, najkrótszy, jedynie sześciostronicowy tekst, obejmujący jedynie zagadnienia praw wyborczych osób ubezwłasnowolnionych. Szkoda, iż pominięte zostały przez Panią Magister inne wolności i prawa polityczne, jak przykładowo: prawo do zrzeszania się w partiach politycznych czy stowarzyszeniach, prawo do zgromadzeń czy ogólnie mówiąc w życiu publicznych. Nie ulega wątpliwości, że ubezwłasnowolnienie wpływa także na wykorzystywanie tychże wolności i praw.

Z kolei w Rozdziale IV pod tytułem: *Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne osób ubezwłasnowolnionych* - nazwa sugeruje, że ta część poświęcona została szerokiemu zagadnieniu zazwyczaj miękkich w naszej Konstytucji praw socjalnych. Tymczasem podobnie jak w poprzednich przypadkach Pani Magister Małgorzata Babula zdecydowała się na przybliżenie tylko dwu z tych praw. Jako pierwsze, Doktorantka uwypukla wpływ ubezwłasnowolnienia na prawo do własności, innych praw majątkowych i dziedziczenia. Wpływ ten dotyczy zdolności do sporządzenia testamentu, dziedziczenia majątku czy też wykonywania swoich praw majątkowych. Drugim z przyjętych do analizy praw jest kwestia prawa do ochrony zdrowia osób ubezwłasnowolnionych w dwóch aspektach (zgoda zastępcza; zgoda podwójna). Trochę szkoda, że brakuje w tym miejscu rozważań dotyczących, np. wpływu ubezwłasnowolnienia na stosunek pracy, możliwość korzystania z praw kulturalnych itd.

Swoją rozprawę Pani Magister Małgorzata Babula zakończyła obszernym podsumowaniem wynikającym z przeprowadzonej w rozprawie analizy różnorodnych uwag odnoszących się do podjętej problematyki. Przy czym należy tu zauważyć, że oprócz "właściwego" podsumowania, mamy tu Rozdział V dysertacji pt. *Wnioski de lege ferenda*, który również za takie podsumowanie należy uznać.

Rodzą się w tym miejscu pewne wątpliwości, bowiem w konstrukcji rozdziału V Autorka zawarła podrozdziały odnoszące się do niektórych aspektów podniesionych w poszczególnych rozdziałach pracy (*O konstytucyjnej klauzuli imitacyjnej; Nawiązując do zdolności osoby z zaburzeniami do udziału w procesie sądowym; "Ad vocem" wolności i praw politycznych osób ubezwłasnowolnionych; W kwestii konstytucyjnej gwarancji ochrony zdrowia w kontekście prawa do informacji*). Są to więc pewne aspekty, które powinny być zawarte w poszczególnych rozdziałach.

Odnosnie wniosków wyprowadzonych w podsumowaniu Pani Magister skupiła się tu bardziej na pokazaniu istotności podjętego zagadnienia, wieloaspektowości skutków ubezwłasnowolnienia także dla codziennego życia takiej osoby. Co interesujące wskazała także, poboczne cele swojej rozprawy doktorskiej, przykładowo "celem tej pracy będzie zobrazowanie zakresu oddziaływania i złożoności problemu ubezwłasnowolnienia, ze wszystkimi płaszczyznami jego realnego skutkowania". I dalej negatywnie, że celem nie było "jednoznaczne wskazanie na korzyści i pejoratywy płynące z ubezwłasnowolnienia osoby".

Takie uchylanie się od oceny analizowanej przez siebie instytucji prawnej może być moim zdaniem wątpliwe.

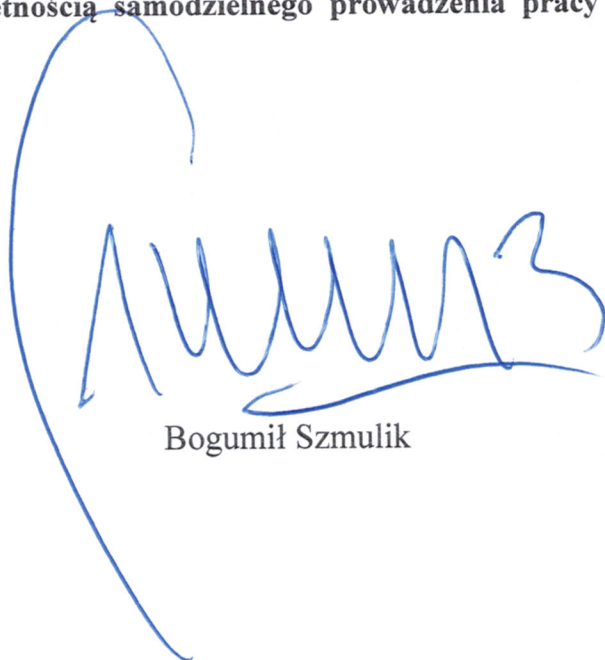
I jeszcze jedna uwaga dotycząca konstrukcji wykazu wykorzystanych w pracy materiałów. Po pierwsze – dotyczy to podanej literatury - sugerowałbym podział na wydawnictwa zwarte oraz artykuły. Jeśli zaś chodzi o kolejność podawania źródeł, najpierw powinny zostać wymienione akty prawne, następnie orzecznictwo, dalej literatura oraz źródła internetowe (netografia). Tymczasem Autorka zaczęła od literatury. Jeśli zaś chodzi o wykaz aktów prawnych należy zauważyć, że umowy międzynarodowe powinny być wymienione przed ustawami nie zaś po rozporządzeniach. Niekonieczne wydaje się także numerowanie poszczególnych pozycji w bibliografii.

Dokonując oceny bazy źródłowej przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej należy uczynić kilka spostrzeżeń. Po pierwsze, Autorka wykorzystwała podstawową literaturę przedmiotu dotyczącą podjętego zagadnienia. W większości są to pozycje z innych gałęzi prawa niż prawo konstytucyjne, te ostatnie spotkać można w pracy sporadycznie. Ogółem wykorzystana literatura obejmuje 145 pozycji zwartych oraz artykułów. Doktorantka sięgnęła także do aktów prawnych regulujących będącą przedmiotem pracy problematykę (24 pozycje). Ta część obejmuje także akty prawa międzynarodowego, tym niemniej Autorka w swej pracy wykorzystwała jedynie kilka z obowiązujących konwencji, nie sięgając przykładowo do konkluzji organów międzynarodowych w tym sprawach czy orzecznictwa ETPCz. Odnośnie samego orzecznictwa Autorka ograniczyła się w swej pracy do przeanalizowania 35 orzeczeń Sądu Najwyższego na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat. Stąd bazę orzeczniczą pracy można uznać za wystarczającą. W bibliografii znajdują się także odwołania do źródeł internetowych. Należy także nadmienić, że w swej pracy Autorka korzystała wyłącznie ze źródeł polskojęzycznych, mimo że przynajmniej w warstwie teoretycznej nie zaszkodziłoby uczynienie odwołań do literatury obcej tych państw, w których problematyka ta znalazła już szerszą refleksję naukową - państw, które służą za wzór w przypadku zapewniania prac osób niepełnosprawnych (także intelektualnie lub psychicznie)

Podsumowując, jako jeden z pierwszorzędnych walorów rozprawy Pani Małgorzaty Babuli należy, ukazywanie zjawiska wpływu ubezwłasnowolnienia na sferę konstytucyjnych wolności i praw jednostki w ich złożoności, przy zobiektywizowanym podejściu Autorki. W znakomitej większości ustalenia Autorki są rzetelne, dobrze uzasadnione, oparte na optymalnej bazie bibliograficznej i merytorycznie bezbłędne, niekiedy jednak, co oczywiste,

dotycząc kontrowersyjnych zagadnień, zachęcają do dyskusji, bądź polemiki. To również walor rozprawy: nie budzi obojętności, ale nierzadko zainteresowanie i potrzebę dialogu. Należy podkreślić również, że rozprawa napisana została z dużą kulturą słowa, językiem precyzyjnym i komunikatywnym, z wyraźnym dążeniem do jasności prezentacji. W pracy widać wyraźnie swobodę Autorki w poruszaniu się w omawianej problematyce.

Reasumując z całym przekonaniem stwierdzam, że przedłożona rozprawa doktorska Pani Małgorzaty Babuli pt.: „Wpływ ubezwłasnowolnienia na sferę konstytucyjnych wolności i praw jednostki” spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w artykule 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późn. zmianami) i może stanowić podstawę dalszych etapów postępowania w celu nadania Autorowi stopnia naukowego doktora nauk prawnych, bowiem rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a Autor wykazał się wiedzą teoretyczną w zakresie prawa oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Bogumił Szmulik